

Dramatická výchova pro knihovnice a knihovníky

Text: Eva Gažáková

Animace loutek na fotografiích: Jitka Doubravová

Ilustrační fotografie: Matyáš Doubrava

Obsah

Prolog	2
Od hlasu ke sdělnému aktivnímu čtení	3
Držení těla vstřícné k práci s hlasem	4
Dech a dechová opora	4
Rezonance	5
Artikulace	5
Sdělné čtení a co stojí za to sdělně číst	7
Loutky	9
Typy loutek	9
Jak loutku vodit a jak za ni mluvit?	16
Wait for it	17
Několik pro knihovnu šikovných technik dramatické výchovy	18
Epilog	21
PRAMENY K TÉMATU:	22

Prolog

Dramatická výchova (dále DV) je estetickovýchovný předmět využívající stejné principy, postupy a prostředky jako divadlo. Jej cíle jsou však na rozdíl od těch divadelních pedagogické, zaměřené na rozvoj účastníků procesu. DV reflektuje život, ale pohybuje se na poli fikce. Disponuje širokou škálou metod a technik, jimiž zobrazuje postavy, předměty, vlastnosti, vztahy, děje... Smyslem tohoto textu ale není vysvětlovat jednotlivé komponenty dramatické výchovy. Jeho smyslem je nabídnout oblasti rozvíjené v DV, které mohou být užitečné knihovníkům při jejich specifické práci s přicházejícími skupinami dětí, žáků, studentů. Na rozdíl od učitele dramatické výchovy pracuje knihovník se skupinou, kterou nezná. Musí tedy počítat s tím, že klima ve skupině může být jak dobré, tak mizerné, že pro účastníky může být prezentace názorů či zadaných technik komfortní a snadná, nebo také ohrožující až nemožná.

JE TEDY TŘEBA:

- **Dobře volit knihu** – vybírat knihy raději podle kvality než podle objednávky na morální poselství. Dobře zpracovaná špatná kniha může nalákat čtenáře, aby si ji půjčil a přečetl a pak jej od četby odradit.
- **Ukázky číst sdělně** – sdělné aktivní čtení posluchače snáze zaujme a pomáhá mu se v textu orientovat.
- **Volit adekvátní míru interaktivity** mezi předčítajícím a posluchači – čím mladší publikum, tím je interaktivita vítanější.
- **Volit vhodné metody a techniky** vedoucí k hlubšímu porozumění problému či zvyšující motivaci k poslechu četby.

Na následujících stranách se tedy budeme věnovat hlasu, řeči a sdělnému čtení, loutce a několika konkrétním technikám využitelným v průběhu předčítání i ve specifickém prostředí knihovny.

Od hlasu ke sdělnému aktivnímu čtení

Mluvní projev sám o sobě (zatím ještě neztížený prvkem předčítání) je komplexní proces zahrnující dech, artikulaci a fonaci, přičemž tyto jsou navíc zásadně ovlivněné našim psychosomatickým stavem. Akceptujeme-li toto pojetí, neznamená to, že se s naším mluvním projevem nedá nic dělat. Přináší to pochopení, že správná práce s hlasem a řečí se pozitivně promítá do našeho celkového osobnostního růstu.

PRO PRÁCI S HLASEM JE NEZBYTNÉ:

- Správné **držení těla**, uvolněnost pohybů, oblasti krku.
- **Dechová opora** (souhra mezi svalovými skupinami – mezi bránicí a svaly břišními, zádonými a bederními).
- Zesílení hlasu v **rezonančních prostorách** (hlavových a hrudních).
- Správná **artikulace**.

Pro správnou a hlasivky nepoškozující tvorbu hlasu je potřeba hlas "opřít" o bránici.

Na obrázku je vidět, jak je bránice umístěna v těle. Upíná se na dolní část žebér a páteř. Když se při nádechu žebra roztáhnou od sebe, bránice klesne a napne se (elasticita bránice).

Obrázek bránice převzatý z <https://www.medixa.org/nemoci/branice>

Držení těla vstřícné k práci s hlasem

Vstoje – klíčem je **aktivně vznosné držení těžiště** (termín užívaný např. Štembergovou-Kratochvílovou). Toho dosáhneme např. natřepáním sebe sama do pomyslných kalhot, které nás samy dále nadnáší směrem vzhůru. Představíme si, že i nám trčí z hlavy směrem vzhůru loutkářský drát a vytahuje nás vzhůru. Na hrudi se nám rozsvítí světýlko a svítí na všechny okolo nás, dopředu i do stran. Představa nám pomáhá se srovnat, ale nesmíme v ní strnout. Tělo je aktivizované i uvolněné, můžeme s ním pohybovat.

(Technicky: Stojíme vzpřímeně a přirozeně. Nohy jsou rozkročené na šíři ramen, špičky směřují lehce od sebe. Kolena jsou uvolněná – nezamčená. Páteř se protahuje dolů za kostrčí a nahoru za temenem hlavy. Hrud' je otevřená, ramena stažená od uší dolů.)

Vsedě na židli – Sedíme na kraji židle, chodidla celou plochou na zemi, nohy lehce předsunuté – úhel podkolení je o něco větší než 90°. Kolena od sebe na šíři ramen. I zde nás kouzelné kalhoty a drát v hlavě vytahují vzhůru. Horní část těla jako u stoje, jen ruce jsou položeny v klíně.

Vkleče – Od kostrče vzhůru opět jako u stoje a sedu. Klek na patách, kolena mírně od sebe.

Pakliže potřebujete sedět jinak (turecký sed aj., snažte se i tak udržet aktivovanou horní polovinu těla a nevystřekujte bradu 😊).

Uvolnění těla a mimických svalů

Uvolnění kloubů – postupně od hlavy k patě kroužíme všemi klouby.

Hadroví panáci – poskakujeme a vytřepáváme celé tělo.

Mimika – třepeme hlavou v předklonu, uvolněné obličejové svaly, přidáme zvuk – hlásku „aaa“.

Dech a dechová opora

Srovnáme si tělo a vyzkoušíme brániční dýchání. (Asi není úplně vhodné pro toho, kdo ho nikdy nevyzkoušel prakticky např. na semináři)

Opora – **nádech do bránice** – žebra jdou od sebe – je to cítit i pohmatem – dlaň na břicho, druhá na zádech. Motivace pro správný nádech – nosem vdechujeme příjemnou vůni – co to je? Květiny? Pečeně? Na moment dech zadržíme a pomalu vydechneme. Opakujeme alespoň 5x, nezvedáme ramena.

Obměna – zkusíme nádech kombinovaný, nosem i ústy (představu čichového vjemu je dobré mít stále).

Přídechy bránicí – zkusíme dýchat jako zadýchaný pes – hrud' zůstává v klidu – pracuje bránice.

Ozvučíme – Opice na stráži informují stádo o blížícím se nebezpečí (hu hu hu...)

Představy spojené s emocemi pomáhají lépe se „dostat na bránici“.

Dechové rázy – nádech do bránice a jsme mašinka: „s-š-s-š-s-š-s-š-...“

Rezonance

Brumendo – se zavřenými ústy vydáváme souhlásku „mmm“ – kontrola rezonancí – rty brní a dotykem si ověřujeme rezonance v prostorách hrudníku, dutin pod očima, na týlu.

„Bim bam“ – rozezníváme stále hlavovou i hrudní rezonanci.

Artiklace

Uvolnění rtů – koňské frkání

Aktivizace jazyka – čertovským „BLLLLLLLLLL...“, jako zvonek: „Cililililink!“

Uvolnění čelistí, protažení – s co nejvíce otevřenými ústy si několikrát zopakujem navazované samohlásky „a-e-i-o-u“.

Souhlásky + samohlásky – rytmicky opakujeme třeba 3x: ma-me-mi-mo-mu, pak měníme souhlásku (k, p, t, v ...) a zase 3x opakujeme. Nezapomínáme na brániční oporu.

Neznělé souhlásky – od bránice:

s-f – dokola

p, t, k – dokola a zrychlovat

po-to-ky – pa-to-ky, po-to-ky – pa-to-ky, po-to-ky – dokola a zrychlovat

Přehnaná výslovnost

- Můžeme říkat cokoli, ale s přehnanou artikulací, aby nám i nahluchlý s natvrdlým dobře rozuměli.

- Stisknuté zuby – hovoříme dál, ale s předním zuby „slepenými“ – i tak nám musí být rozumět. (Toto cvičení je dobré na aktivizaci mluvidel, ale provádějme jej jen krátce a hravě. Stisknutá čelist totiž přináší riziko tenze v hrdle a omezení plasticity dechu.)

Volání do dálky – dobrý nádech, brániční opora, přehnaná výslovnost, prodlužování slabik – povídáme něco příteli na druhém šumavském kopci, než na kterém sami stojíme: Jak-se-ti-da-ří? Atd.

(Volání do dálky je taková rozmlouvací zkratka – při něm spontánně zapojujeme všechny prvky ovlivňující znělost mluvy: tělové zapojení, aktivizovaná mluvidla, opřený dech, aktivní rozevření čelistí, jasné rozlišení dlouhých a krátkých slabik, pečlivá pomalá výslovnost, opírání se do konsonantů silnými dechovými rázy. Jen je potřeba volat uvolněně, netlačit na hlasivky.)

Důraz na předložce: Do Prahy, do Podolí, do lékárny... = doprahy, dopodolí, dolékárny...
ALE!

Pozor na **spojení dvou slov**, kdy **jedno končí souhláskou a další začíná samohláskou**. Je třeba dát ráz na začátek druhého slova:

Nikoli: Už měkoně vyvádějí, ale: Už mně Koně vyvádějí.

Nikoli: Smrdí tam podkoní, ale: Smrdí tam pot Koní.

Příklady jazykolamů a rozmlouvadel (opakují se dokola):

A: Já vám dám! Já vás znám!

E: K tetě v létě chléb s medem neberem.

Ty nezvedenče jeden, jedeš z těch beden?

I: Víc nic? Čím víc, tím líp!

O: No no, kozo!

U: Zvuk bubnu zněl při ústupu pluku.

OU: Chroupou oukrop s pouhou houskou.

Sykavky:

Učeš si řasy

Nesnese se se sestrou.

Rostá Vraštil v roští chrastil.

Pštros s pštroscí a pštrosáčaty (šli pštroší ulicí na pštroší procházku).

A další 😊:

Drbu vrbu, drbu vrbu...

(To) tato teta tuto tetu tahá.

Maminko – miminko.

Dolar-rubl-libra.

Blb v úprku brk u krbu.

Vlky plky, vlky, plky...

Klopity klapity, klopity klapity...

Pan kaplan v kapli plakal. (Klika klapla, kaplan zkapal.)

Od poklopu ku poklopu Kyklop kouli kouli.

Nenaolejuje-li Julie koleje, naolejují je já.

Kmotře Petře, nepřepěpřte toho vepře!

Šla Prokopka pro Prokopa, pojd' Prokope pro proroka.

Před potokem pět kopek konopí, za potokem pět kopek konopí.

Na klavír hrála Klára Králová.

Roli lorda Rolfa hrál Vladimír Leraus.

Náš Popokatepetl je ze všech Popokatepetlů ten nejpopokatepetlovatější
Popokatepetl.

Nejkulaťoulkatější kulička.

Sdělné čtení a co stojí za to sdělně číst

Znáte to – někdo předčítá a vy jste zatím myšlenkami bůhví kde...

Abychom jako předčítací měli větší šanci zaujmout posluchače, je třeba, aby naše čtení bylo sdělné. Koncept sdělného čtení podle Pavly Sovové pracuje s myšlenkou, že je četbu nahlas potřeba **přiblížit přirozené řeči**.

Přirozená řeč toho, kdo něco vypráví, s sebou nese nejen slova, ale celou **představu** věcí a dějů, o nichž je vyprávěno. Při hlasité četbě je často pouze ozvučen grafický záznam, tedy text. Sdělné čtení klade na předčítáče požadavek mezi psaný a mluvený text ještě vložit představu. Teprve když čteme a máme jasnou představu toho, o čem čteme, jsme schopni tuto představu předávat dál. Zároveň je nutné **vnímat posluchače**, zda námi předkládanou představu „stíhá“, zda ji s námi sdílí.

Pro sdělné čtení platí to samé, co Šárka Štembergová-Kratochvílová píše o mluvní výchově jako takové. Ta podle ní nesmí být samoúčelná. „*Musí sloužit především tomu, aby se děti dovedly porozumět. A porozumět se znamená nejen prosadit svoje sdělení, ale také vycítit, jak bylo pochopeno, a pochopit stanovisko posluchače či partnera. Má-li být sdělení pochopeno tak, jak je míněno, musí být obsahově i výrazově co možná nejpresnější*

a nejsdílnější. S tím jde ruku v ruce i zřetelná výslovnost a správně posazený hlas jakožto technický předpoklad ke kultivované mluvě." (Štembergová-Kratochvílová 2016, s. 11) Ten, kdo druhým předčítá, nesmí zapomínat, že i to je způsob dorozumění a že komunikační kanál je i v tomto případě obousměrný. Předčítač vnímá posluchače, ladí se na něj, odezírá, zda jde s ním.

Při čtení musí čtenář vždy vědět, co každá věta sděluje, co sděluje každé slovo textu. Ba co víc, čtenář na to musí mít názor. Líbí se mu to? Přijde mu to podezřelé? Napínavé? Děsí jej to? Osvobodí-li ve své hlavě představu, kterou autor do textu svázal, postoj k ní se sám objeví. A jeho četba se může mluvenému projevu/vyprávění přiblížit. Najednou přichází **autentická intonace, věcně správné důrazy, správné frázování, funkční pauzy**. Myšlenky drží pohromadě. Zpřehledňuje se děj, vztahy mezi postavami i popisy prostředí. Předčítač stále nastavuje anténu k posluchači a hlídá si jeho pozornost. To mu také pomáhá v udržení optimálního tempa četby.

Pavla Sovová vysvětluje: „*Je nezbytné v okamžiku pochopení významu vytvářet si na základě psaného textu vnitřní představy a tyto pak teprve „oblékat“ do autorem určených slov. Na takové čtení je potřeba být velmi aktivní – psychicky, tělově a hlasově. Pro většinu lidí to proto znamená nezvyklou disciplínu myšlenkové aktivity a rozvíjení schopnosti vnímat text hlouběji a celistvě.*“

Předčítající knihovník se může stát výborným vzorem aktivního sdělného čtení. Je schopen velmi **poučeného výběru literatury**. A při hlasitém čtení s představou se najednou úročí **kvalita textu**. Dobří autoři předávají bohaté představy, a ještě je (slovy Pavly Sovové) „oblékají“ do slov volených tak, že **je radost je číst**. Některé texty jen upachtěně zprostředkovávají dějovou linku. I ty jdou přečíst relativně sdělně – ale radost to není.

Sdělné čtení klade na předčitatele větší nároky než jen „čtení nahlas“, a proto je důležité, abychom si každý vybíral k četbě text, který nás **osobně oslovuje** (to platí i u výběru knih pro nejmenší posuchače). Pak je pro nás snazší se zaktivizovat, vytvářet představu a předávat ji dál.

Pro nácvik sdělného čtení doma **je dobré si sám sebe nahrát**. A často stačí číst **zrcadlu** a hlídat si posluchače, který nás z něj sleduje. Není zaujatý? Tak tedy děláme něco špatně... 😊

Loutky

Při práci se skupinami dětí přicházejících do knihovny z mateřských škol (nebo dokonce s dětmi ještě mladšími, které přicházejí na program s rodičem či jiným dospělým) je výborným pomocníkem loutka. Loutka je "náhradníkem" za živou jednající bytost, a to náhradníkem nikterak méněcenným. Je více typů loutek, přičemž každý typ má svá specifika, jež mu umožňují různé způsoby pohybu a jednání, které pro živou jednající bytost možné nejsou. (Např. s některými lze báječně třískat.) Loutky otevírají další dvířka ve světě divadelní magie a fantazie. Loutkou se může stát i zcela obyčejný předmět denní potřeby, dětská hračka, kus oděvu. Je blízká dětem a jejich hračkám. Děti se stávají loutkoherci zcela spontánně, při hře, kdy i bez jakýchkoli divadelních ambicí a znalostí animují předměty či figurky, jednájí za ně a skrze ně. V rukách chytrého a citlivého pedagoga/knihovníka se pak může loutka (dítětem smrtelně vážně bráný partner) stát velkým pomocníkem. (Je však důležité, aby tento kouzelný předmět/tvor nebyl nepoučeným či málo vnímavým vodičem zneužit k manipulaci a citovému vydírání dětí.)

Výběr loutky pro práci s dětmi je samozřejmě svobodný, ale měl by být uvážlivý – některé loutky děti zajímají, rozněžňují, motivují, jiných se bojí (často se to děje např. u marionet). Vcelku stačí si uvědomit, že ne vše, co je loutka, je automaticky vhodné pro děti jakéhokoli věku. S tímto vědomím a znalostí věku příchozích dětí už je možné loutku vybrat pouze za pomoci selského rozumu.

Typy loutek

- Marionety
- Maňásci
- Mapeti
- Manekýni
- Předmětné loutky
- Javajky
- Plošné loutky
- Stínové loutky
- Totemové loutky

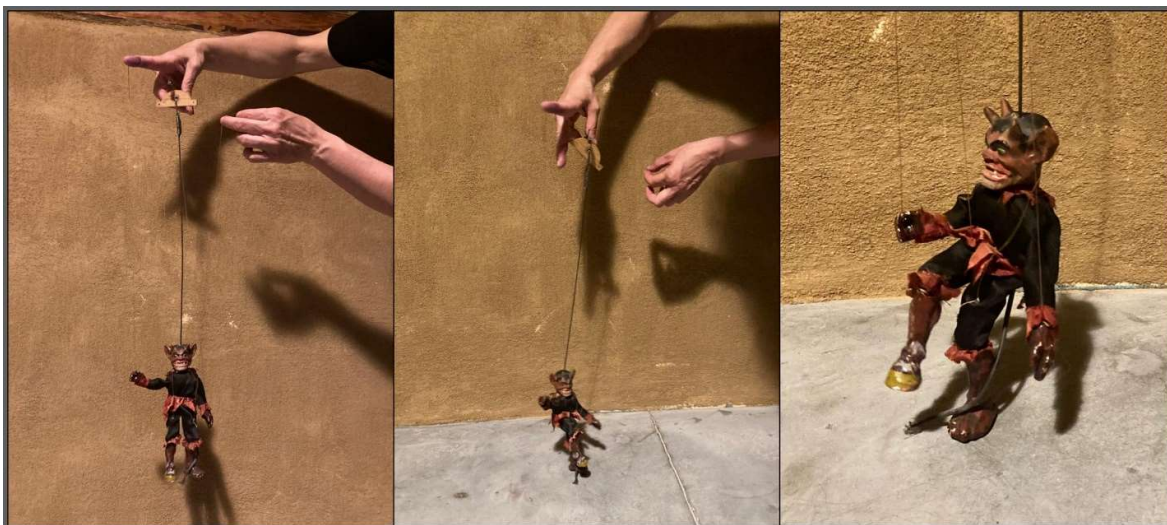
...ale existují i další, méně časté typy loutek...

Animace loutek na následujících fotografiích: loutkoherečka Jitka Doubravová

Ilustrační fotografie: Matyáš Doubrava

Marionety

Závěsné loutky, voděné shora. Je jich celá škála – od těch opravdu komplikovaných (s ovládáním různých částí těla) po jednoduché (pouze drát z hlavy).

Vlastně není divu, že se děti marionet často bojí...

Maňásci

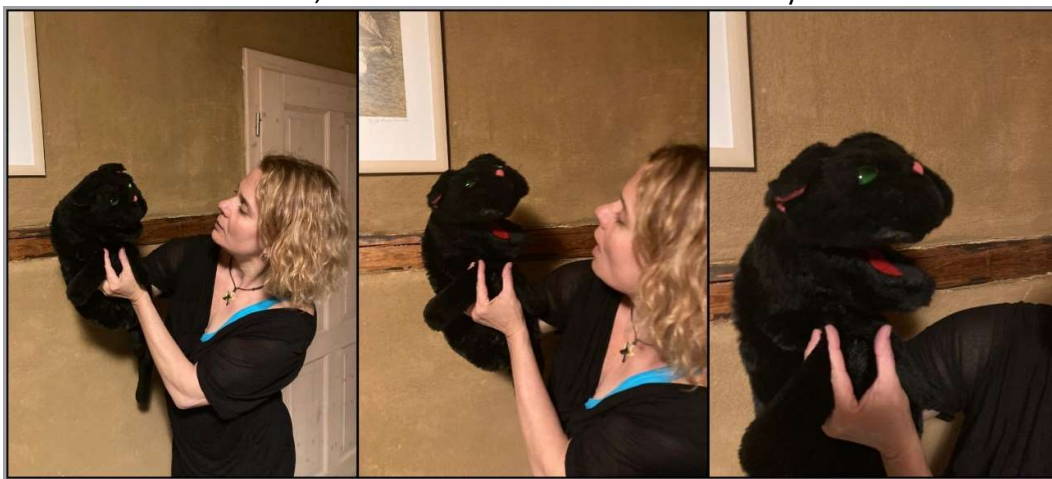
Spodní vedení, pro práci v knihovně hodně šikovní. Mohou být měkkí, příjemní, dětským hračkám blízcí...

Prstové loutky – maličcí maňásci „na poradě“

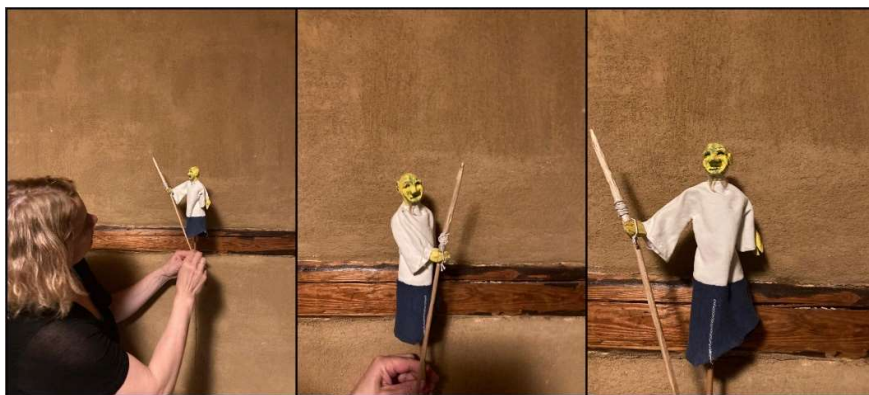
Mapeti

Mluvící varianta maňáska, loutkovodič ovládá rukou čelisti loutky.

Javajky

Spodové loutky. Také mají v hlavě drát jako marionety, ale zespodu. Zespodu jsou tzv. čempurity vedeny i ruce – spodní vedení vylučuje ovládání rukou provázky, čempurity jsou tudíž z pevného materiálu (dřívka, drát...).

Zjednodušená javajka rybáře – vedení zespodu na tyčce + ovládání jedné ruky s rybářským prutem pomocí jednoho čempuritu.

Manekýni

Vedení úrovňové, zezadu. Manekýni se v loutkovém divadle vyskytují také v různých podobách – malí i velcí, vodění za držadlo (tyčku) trčící z hlavy dozadu a rozehrávání dál druhou volnou rukou loutkoherce, vodění za vícero úchytů, vodění více lidmi, vodění bez úchytů...

V knihovně je možné s výhodou využít jako manekýny dětské hračky.

Dřevěná hračka kosa může hlasitě klovat, tleskat...

Plyšový hroch se umí schoulit do dlaně...

A manekýn(ka) Barbínka se utíká obléknout.

Předmětné loutky

Je možno použít vcelku cokoli. Loutkou se předmět stává, když jej loutkovodič ožíví jednáním, udělá z něj jednatící bytost.

Plošné loutky

Mohou být voděny i shora i zespodu. Mohou být oboustranné.

Totemové loutky

Dostaly název podle jejich totemovitého vzezření. Hraje se s nimi poměrně staticky, je možné jim propůjčit ruce loutkovodiče.

Stínové loutky

Stínové loutky jsou většinou plošné, nasvětlené zezadu a hrající svým stínem na plátně. Mívají kolmo zezadu upevněné čempurity, jimiž jsou ovládány. (Ale můžeme vidět i loutky voděné na tyčce upevněné shora či zespodu, stejně jako to je u běžných plošných loutek.)

Zde vidíme plošné loutky pro stínové divadlo vyrobené studenty během dílny s Bio Mashou Černíkovou. Čempurity (v tomto případě špejle) jsou umístěné pro spodní vedení loutek.

A zde jsou již v akci. Ve stínohře se kombinuje loutkohra s hraním herce. Stejná plošná rekvizita je využita jako mobilní telefon i panelák.

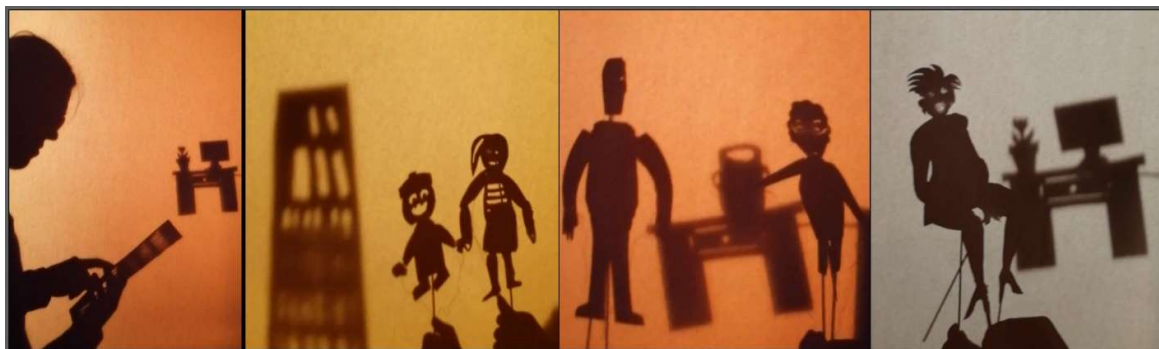
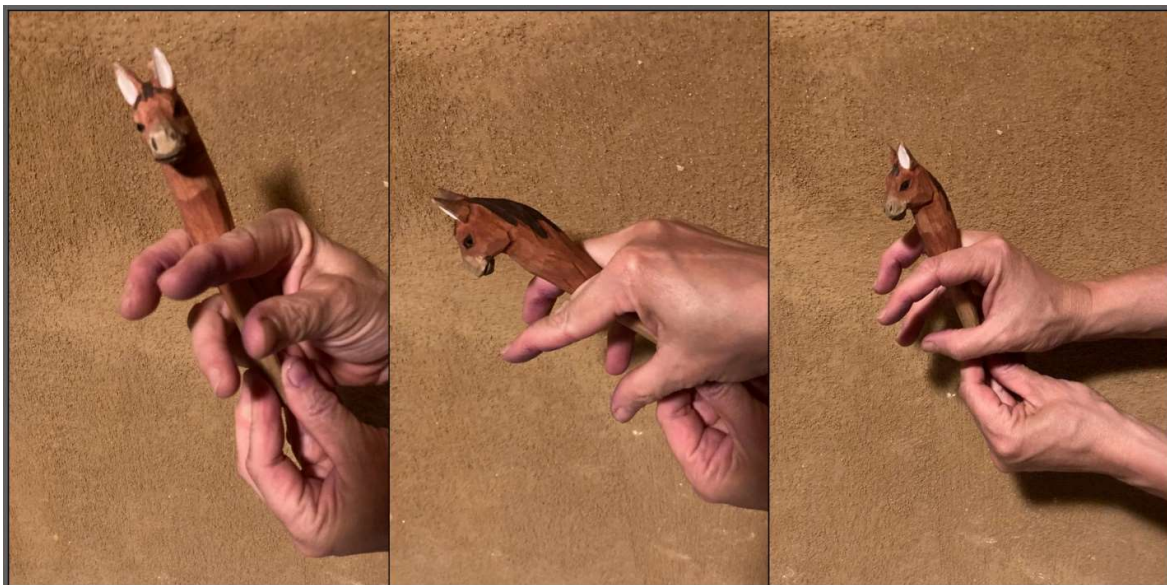

Foto stínových loutek Kristián Kuc.

A co tohle?

Improvizovaná loutka koníčka stvořená kombinací pěkné vyřezávané propisky a loutkohereččiných prstů.

Jedná se o loutku předmětnou? Totemovou? Prstovou? Propiskovou??? Asi to raději nechme koňovi...

Jak loutku vodit a jak za ni mluvit?

Při práci s loutkou je možno zvolit buď **vedení iluzivní** (vodič je skrytý a vzniká iluze samostatnosti loutky), nebo přiznané, **neiluzivní vedení**, kdy je vodič i jeho animování loutky vidět. Oba způsoby jsou pro využití v knihovně možné, nicméně vedení přiznané bude pravděpodobně pro kombinaci s předčítáním šikovnější.

Základním pravidlem je, že **mluví-li loutka** a loutkovodič je vidět, je jeho **pohled upřen na loutku**. Obrací-li se komunikačně na skupinu, je sám za sebe a loutka se nehýbe. Tím, že loutkář (knihovník) loutku sleduje, posílá divákovu **pozornost od sebe k loutce**. A zároveň mu to umožňuje se do hry ponořit, loutka jej v akci dále inspiruje a její akce je pak snáze dále rozvíjena. V případě, že se vodič rozhodne vést s loutkou dialog, musí ten z nich, který nemluví, zastavit pohyb.

A jak loutku vodit, když je každá jiná, jinak se drží, něco jiného umí? Ať už si ke hře vybereme jakýkoli typ (velmi dobře se dají využít nejrůznější dětské hračky, třeba plyšáci), je potřeba ji nejprve pro sebe „objevit“, „osahat“ si ji. Vyzkoušet, **jakým způsobem s ní můžeme pohybovat**, jaké její části je možné animovat (pacičky, uši?) a co humorného či dojemného její konstituce přináší.

Dalším důležitým aspektem loutkohraní je **hlas, který loutce propůjčíme**. Je výhodné, když se hlas loutky odlišuje od hlasu vodiče, ale nesmí nám změna hlasu ubližovat. Během seznamování s loutkou tedy zkusíme různé možnosti, jak hlas modulovat, aby nám to sedělo ke ztvárňované postavě a zároveň nás to nebolelo. (Hlasová a řečová rozcvička, zaměření na dechovou oporu a uvolněné hrdlo jsou u posouvání naší komfortní hlasové polohy opět velmi důležité.)

A jako u předčítání se i při animaci loutky můžeme pracovně poradit se zrcadlem 😊

Wait for it...

Počkejme si... Na co? No vlastně na sebe. U sdělného čtení i u animace loutky je zásadní, abychom nespěchali, počkali si, až se představa uložená v textu zhmotní, až loutka v naší ruce začne žít vlastním životem. To se lehko řekne (a dokonce i docela snadno napíše), ale uvést tuto poučku v život je pro většinu z nás těžké. Vyžaduje to odvalu pustit se do akce, a ještě větší odvalu zklidnit se, přibrzdit a trpělivě sledovat vznikající kouzlo. Kouzlo spočívá v tom, že představa (či postava tvárněná loutkou) ožívá autenticky tady a teď, na místě, před zraky účastníků. I kdybychom text předčítali po padesáté, představa musí „povstat“ znovu. Ono „počkání si“ není nijak děsivě dlouhé, jen je třeba ho sám sobě dopřát. Také to neznamená, že četba musí být nutně pomalá. S narůstající zkušeností je sdělnost čím dál snazší a je možné číst (či animovat loutku) i ve svižném tempu.

Několik pro knihovnu šikovných technik dramatické výchovy

Knihovníci jsou ve zcela specifické situaci – přicházejí k nim skupiny, o nichž předem vědí jen velmi málo nebo nic. V knihovně také nebývá velký prostor pro pohyb celé skupiny nebo samostatnou práci zadanou menším skupinkám. Každý si tedy musí podle svých konkrétních možností volit ty techniky, které je „v jeho“ knihovně možné realizovat.

V předchozí kapitole jsme se věnovali loutce jako nástroji komunikace s předškolními dětmi. Nyní si představíme alespoň některé techniky využitelné s návštěvníky základních, případně středních škol.

ŽIVÝ OBRAZ (socha, sousoší)

Může být ztvárněn jedincem či skupinou. Může představovat jevy konkrétní (lidi, věci, situace...) i abstraktní (pocity, nálady, vlastnosti...). Těla aktérů jsou v zastavení – povoleno je mrkání a dýchání.

Možné příklady:

- Ztvárnění toho, jak se nějaká postava cítila – kde v prostoru ji umístíme a v jaké pozici? Mohou ztvárňovat každý sám, a přitom všichni najednou.
- Něco se stalo (nebo stane), nevíme, co přesně – skupiny mohou ztvárňovat možné varianty (nebo konce) příběhu.
- Hádání děje dle tří následujících živých obrazů (jako tři políčka v komiksu).

POSTSYNCHRON A AUTOPOSTSYNCHRON

Dvě z mnoha možností, jak dále rozvíjet živý obraz. Při autopostsynchronu jednotliví hráči v živém obraze řeknou nahlas výrok za ztvárňovanou postavu (nebo co si tajně myslí, jak se cítí). Výroky mohou být v domluveném pořadí nebo je spustí knihovník dotykem či slovní výzvou.

Např.: Živý obraz ze starých pověstí českých

Knihovník: „Bivoj!“

Bivoj: „Vidí mě všichni?“

Knihovník: „Kazi!“

Kazi: „Och!“

Knihovník: „Kanec!“

Kanec: „Co jsem komu udělal?“

U synchronu to nejsou aktéři v živém obraze, ale členové skupiny, které výroky, pocity či myšlenky za postavy formulují.

NARATIVNÍ PANTOMIMA

Knihovník se zhostí narace, skupina pantomimy. Narace je konkrétní a poměrně podrobná a popisná, hráči ji převádějí do pantomimického pohybu. Např.: „*Bonifác pomalu otevře dveře, protáhne se jimi ven a opatrně je za sebou zavře. Po špičkách přebíhá dvorek a protáhne se nízkou dírou v plotě...*“ Nebo: „*...Antonie vyndává ze skříně svůj hrneček, chvíli si ho prohlíží a pak jím prudce mrští o zed'...*“ Nebo: „*Děti radostně poskakovaly za cirkusem, házely po sobě šišky a všelijak se na sebe šklebily...*“ Vyprávění by samozřejmě trvalo déle, hráči mají během ztvárňování vyprávěného prostor být postavou a žít s ní její příběh. Menší děti mají tuto techniku ve velké oblibě, ale je-li vhodně zvolená narace, je dobře přijímaná všemi věkovými skupinami.

ALEJ (myšlenek, názorů, důvodů...)

Skupina utvoří uličku – alej, kterou prochází postava z příběhu. Jak mívají jednotlivé hráče, ti nahlas říkají, co se postavě honí hlavou. Zadání může být různé – postava se nad něčím rozmyšlí a hráči říkají důvody pro a proti (může být libovolně nebo může být určeno, že pravá řada říká důvody pro, levá proti). Mohou také jen znít myšlenky, co se postavě ženou hlavou. Mohou jí v hlavně znít názory ostatních na ni, na její rozhodnutí, na situaci, ve které je... Např.: „*Kdyby ses do toho nepletla, tak by to neprasklo. – Kdyby ses do toho nepletla, mohli si ublížit. – Už s tebou nikdy nepromluví. – Přece jim to musí dojít...*“

VNITŘNÍ HLASY

Aleji podobná technika, ale postava neprochází uličkou. Může sedět uprostřed kruhu hráčů, kteří dávají zaznít jejím vnitřním hlasům, myšlenkám. Hráči mohou být uskupeni i jinak než v kruhu. Místo postavy může být použit zástupný předmět.

IMPROVIZOVANÝ DIALOG

Dobře využitelná technika i pro nezkušené hráče. Aby dialog mohl být improvizovaný úplně bez domluvy obou aktérů, je důležité, aby „měli nabito“. Tzn., aby vstupovali do situace, které rozumějí a zaujímají v ní nějaký (odlišný) postoj. Ve chvíli, kdy je situace složitější a s ní i hledání myšlenek či argumentů, je možné nechat napřed ve skupinách probrat postoje, názory a důvody obou protagonistů (jedna skupina řeší protagonistu A, druhá protagonistu B) a teprve potom vyzvat zástupce z každé skupiny, aby přišel hrát jejich setkání.

Př.: Rodič a dítě se musí z vážných důvodů přestěhovat (finanční krize, válka...) a rodič má seriózní důvody, proč si s sebou nemohou vzít milovaného domácího mazlíčka. Nebo: Rozhovor ředitele a učitele v ředitelně (Ředitel školy se dozvěděl o závažném přečinu

žáků, který před ním jejich třídní učitel zatajil a vystavil jej tak hodně nepříjemné situaci s rozčilenými rodiči.)

- Dialog mohou hrát dva hráči před skupinou.
- Dialog může být hrán všemi najednou – dvojice hráčů jednajících paralelně, bez diváků.

KNIOVNÍK V ROLI X KOLEKTIVNÍ POSTAVA ZASTUPOVANÁ CELOU SKUPINOU

Knihovník v roli postavy z příběhu jedná s druhou postavou, za níž mluví střídavě celá skupina (kolektivní postava). Např.: Kněz vede rozhovor s uvězněnou dívkou obviněnou z čarodějnictví – co dělala o půlnoci v lese, jak to, že po její návštěvě chcipla sousedovi kráva... Výhodou autority v roli je, že může do hry vnést velkou vážnost. Na vážné jednání jím ztvárňované postavy se i nezkušeným hráčům lépe vážně odpovídá. Situace je sice smyšlená, ale emoce, které se při ní objevují, jsou autentické.

HORKÉ KŘESLO

Postava na „horkém křesle“ (židli, sedátku...) je zpovídána skupinou. Všichni mohou být buď v rolích, nebo být hráči zjišťujícími informace sami za sebe. Např.: „*Co jste dělala v knihovně v půl čtvrté ráno?*“ „*Věděl o té knize ještě někdo?*“ „*Od čeho máte tak špinavá kolena a ruce?*“ Předmětem vyptávání může být i něco nepodezřelého – můžeme třeba jen zjišťovat podrobnosti o životě postavy. Postavou na horkém křesle může být i knihovník v roli – dává skupině informace, které jsou pro další dění podstatné.

DENÍKOVÝ ZÁZNAM

Hráči zapíší za postavu deníkový zápis, který může být následně nahlas přečten. Může být určeno, který den z příběhu je zaznamenáván, může každý (případně každá dvojice či skupina) zaznamenávat jiný den. Obdobně je možno použít psaní dopisů (adresát stanovený či volitelný...)

Dramatická výchova má ve svém repertoáru metod nepřeberně. A její metody se dají dále tvořivě rozvíjet, upravovat a kombinovat. Pro tento text byly vybrány jen některé a byly vybrány v podstatě intuitivně – co by se asi tak mohlo knihovníkům hodit? V případě, že se v práci s dramatickými metodami shlédnete a budete se v nich chtít dále vzdělávat a zdokonalovat, je možné si je načíst v odborné oborové literatuře a je také možné zúčastnit se kurzů a seminářů pořádaných Sdružením pro tvořivou dramaturgii.

Zapojením dramatických metod do práce s krásnou literaturou dochází k aktivizaci účastníků, k rozvoji jejich empatie vůči postavám (a tím obecně do

života) a k hlubšímu pochopení vztahů a dějů. To ale neznamená, že bez nich to nejde. V případě četby knihy pojednávající o **ožehavých tématech**, kdy může být neznalost skupiny obzvlášť riskantní, je důležité, aby zvolená kniha byla opravdu dobrá. A je ke zvážení, zda se pouštět do zážitkových metod. Možná to je chvíle, kdy může text prostě jen zaznít. V následné debatě psychické bezpečí účastníků ošetří důsledné zaměření diskuze na knihu, nikoli na téma či účastníky samé.

Epilog

A jsme na konci textu, jenž vznikl na základě podnětů ze semináře *Dramatická výchova pro knihovníky* (respektive knihovnice...). Pokusila jsem se zde představit některé oblasti z oboru dramatická výchova, které mohou být knihovníkům oporou během programů, v nichž pracují se skupinami přicházejícími do knihovny. Cílem knihoven není učit za učitele, cílem knihoven je ukázat veřejnosti, jak krásná i užitečná může četba být. Cílem je pro ni návštěvníky získat. V dnešní době, kdy je obrovská konkurence moderních technologií, je naplnění takových cílů stále těžší a zároveň důležitější. Pro mne osobně je představa, že se četba v našich životech eliminuje na minimum, opravdu smutná. To, co kvalitní literatura člověku přináší, je jedinečné. Byla by škoda, aby o to další generace přišly. Proto se role knihovníků proměňuje. Oficiální vzdělávání je dále připravuje na zajišťování chodu knihovny, organizování knihovního fondu, pořádání katalogů podle standardů a stanovených metodik, (r)evidenci knihovní sbírky, zajišťování vnitrostátní meziknihovnické služby v knihovnách a knihovnické, bibliografické, referenční a informační služby. Knihovníci však dnes čím dál více pracují jako literární pedagogové. Na tuto rovinu práce knihovníka se však připravují až mimo požadované oficiální vzdělání. A je báječné, že to dělají.

PRAMENY K TÉMATU:

ČERTÍKOVÁ, Helena. *Hlasová technika v bábkoherecké praxi*. Bratislava: VŠMU, 1999, 54 s. ISBN 80-85182-59-9.

MARTINEC, Václav. *Učíme děti mluvit a vyprávět, aneb, Sedmero pohádek o sedmi kouzelnících*. Ilustroval Pavla HOVORKOVÁ. V Brně: Edika, 2015. ISBN 978-80-266-0621-5.

SOVOVÁ, Pavla. *Sdělné aktivní čtení*. Dostupné na:

<https://portal.zcu.cz/CoursewarePortlets2/DownloadDokumentu?id=70807>

ŠTEMBERGOVÁ KRATOCHVÍLOVÁ, Šárka. *Mluvní výchova dětí*. V tomto souboru vydání první, Metodika mluvní výchovy dětí 4., revid. vyd., Výrazová hlediska mluveného projevu 5., uprav. vyd. Praha: ARTAMA, pracoviště NIPOS, 2016. 192 s. ISBN 978-80-7068-305-7.

VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008, 352 s. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024718651.

VÁLKOVÁ, Libuše. *Hlas individuality*. Vyd. 2. V Praze: Akademie múzických umění, 2007. ISBN 978-80-7331-087-5.

VOLKMEROVÁ, Hana, Gabriela KREČMEROVÁ, Pavla MASAŘÍKOVÁ, et al. *Loutka jako nástroj výchovy a vzdělávání: Příručka k vzdělávacím seminářům ...* Ostrava: Theatr ludem, [2014]. ISBN 978-80-260-5861-8.

VYDROVÁ, Jitka a kol. *Praktická cvičení k hlasové výchově pro pedagogy*. Praha: Medical Healthcom, 2014. ISBN 978-80-905554-5-7.

VYSKOČIL, Ivan. *Hlas, mluva, řeč: sborník ze semináře, který 3.6.2005 uspořádal v Eliadově knihovně Divadla Na zábradlí Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU*. V Praze: Akademie múzických umění, Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU, 2006. ISBN isbn80-7331-074-0.

ZÁMEČNÍKOVÁ, Ema. *Cesta k přednesu, aneb, Průvodce pro pedagogy a mladé recitátory*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2009. ISBN 978-80-7068-236-4.